

Ks. Antoni Długosz

RODZAJE LITERACKIE Sdz 6—8

Tradycja starotestamentalna zalicza Sdz do ksiąg tzw. proroków starszych, natomiast tradycja chrześcijańska uważa tę księgę za tzw. dzieło historyczne. Powyższe stanowiska opierają się na przekonaniu, że zamierzeniem autorów księgi było opowiedzenie autentycznej historii. Historię tę pisali pod specjalnym kątem widzenia, który by można nazwać „proroczym”¹. Jak należy patrzeć na tę „historię” wyjaśnia A. Penna² dając ocenę przekazu o Gedeonie: „Wszystko to jest wyłożone nie uroczystą prozą historii nowoczesnej, która logicznie analizuje przeróżne wydarzenia, ustala ich prawdopodobieństwo, oświetla odpowiednimi notatkami, indywidualizuje przyczyny i demonstrowa skutki wpływające na życie ekonomiczne, polityczne i religijne narodu. Tutaj mamy do czynienia z prostym opowiadaniem, zamiłowanym w nadzwyczajnych epizodach, bardziej zainteresowanym podkreśleniem drugorzędnych szczegółów, aniżeli syntezą historyczną”. L. Alonso-Schökel³ uważa Sdz za zbiór ludowych pieśni opisujących czyny bohaterów wybranego narodu. W oparciu o wyniki badań V. Zapletal’a, który w naszej księdze wytropił rytmikę pewnych odcinków, rzutuującą na poetycki układ opowiadań, traktuje Sdz za zbiór epickich opowiadań — pieśni o bohaterach. Autor przyznaje, że nie są to doskonale wykształcone utwory, w każdym razie występuje w nich szereg walorów artystycznych. H. Gunkel⁴ zalicza historię Gedeona do sag, przez które rozumie opowiadania o ludowych bohaterach. Uczony ten zaznacza, że cechą charakterystyczną dla sagi jest idealizowanie bohaterów, wyolbrzymianie przedstawionych konfliktów. Saga lubuje się także w ukazywaniu epizodów z życia prywatnego bohaterów. H. Gunkel nie chce odebrać sędze waloru historyczności. Przyznaje, że częściowo opiera się ona na faktach historycznych, lecz są one w sadze upiękkszzone i przerobione według cech wyżej podanych. Za historycznością sagi opowiada się J. Hempel⁵, dla którego obrazuje ona zdarzenia kiedyś rzeczywiście zaistniałe.

W historii Gedeona spotykamy się z ludową tradycją północnych plemion Izraela. Opowiada ona pewne fragmenty historii ludowej oparte na prymitywnych przekazach naznaczonych często kananejskim

¹ A. Penna, *Giudici e Rut, La Sacra Bibbia Vecchio Testamento*, Torino — Roma 1963, 19.

² Tamże, 108.

³ L. Alonso — Schökel, *Heros Gedeon. De genere litterario et historicitate Jdc 6—8*, w: *Verbum Domini* 32 (1954), 72 n.

⁴ Za: W. Richter, *Traditionsgeschichtliche Untersuchungen zum Richterbuch*, Bonn 1963, 346.

⁵ Tamże, 349 n.

pogaństwem⁶. S. Cook⁷ zaznacza, że brak naszej historii obiektywizmu, a w przekazie kieruje się subiektywnym patrzeniem na postacie, wydarzenia i tak je ocenia. Historia ta jest epickim przedstawieniem pewnego wycinka zdarzeń, jakie miały miejsce w środowisku północnych plemion⁸. Ogólnie biorąc historię Gedeona możemy zaliczyć do „bohaterskich opowieści”, na które składają się także lokalne anegdoty o tym bohaterze⁹. Motyw artystyczny przy kompilowaniu opowiadań o Gedeonie wpłynął na to, że różne epizody z jego życia, często odległe od siebie pod względem czasowym, zostały związane w całość. Sdz 6—8 nie pretenduje do miana szczegółowej i chronologicznie dokładnej biografii Gedeona. Przedstawia nam kilka wybranych epizodów z jego życia w formie poetyckiej jako zbiór pieśni — opowiadań o bohaterze¹⁰. Ponieważ od wydarzeń stanowiących podstawę do opisu historii Gedeona do ubrania ich w szatę literacką upłynął znaczny okres czasu, bardzo trudny do uchwycenia¹¹, postaramy się w miarę możliwości wyodrębnić te składniki, które w czasie późniejszym weszły do opowiadań o naszym bohaterze i wpłynęły na ich obecną postać i formę.

1. EPICKIE PIEŚNI (Sdz 8, 4—21; 7, 16—22; 8, 24—28)

W opowiadaniu o Gedeonie możemy wyróżnić pewne warstwy tradycji, które złożyły się na powstanie biblijnego przekazu o bohaterze i dokonać próby zaklasyfikowania ich do odpowiednich rodzajów literackich. Wydaje się, że do najstarszych tradycji stojących najbliżej opisanych faktów należą przekazy o militarnych czynach Gedeona¹². Zaliczamy do nich opis pościgu w Zajordanii za madianickimi królami Zebachem i Salmunną (Sdz 8, 4—21). Występuje tu Gedeon i jego 300 towarzyszy z plemienia Abiezera. Gedeon rozprawia się z mordcami swoich braci (Sdz 8, 10—12. 18—21) oraz z opornymi miastami Sukkot i Penuel, które nie udzieliły pomocy jego towarzyszom walki (Sdz 8, 4—9. 13—17). W. Richter¹³ słusznie zaznacza, że dla scen o zajordańskich miastach Sukkot i Penuel mogły istnieć oddzielne, pojedyncze opowiadania, które włączono w kompleks przekazów o Gedeonie. Wszystkie opowiadania powstały w rodzinnym plemienu

⁶ J. Steinmann, *Les Juges*, Paris 1961, 61. 63.

⁷ S. Cook, *The Theophanies of Gideon and Manoah*, w: *Journal of Theological Studies*, 28 (1926/27), 381.

⁸ J. Steinmann, dz. cyt., 65.

⁹ H. Hertzberg, *Die Bücher Josua, Richter, Ruth*, Göttingen 1969⁴, 143.

¹⁰ L. Alonso — Schökel, art. cyt., 74 n.

¹¹ H. Hertzberg, dz. cyt., 189.

¹² W. Beyerlin, *Geschichte und heilsgeschichtliche Traditionsbildung im Alten Testament*. Ein Beitrag zur Traditions-geschichte von Richter VI—VIII, w: *Vetus Testamentum* 13 (1963), 3.

¹³ W. Richer, dz. cyt., 229.

bohatera, gdzie Gedeona wspomiano w pamięci potomków jako walecznego bohatera troszczącego się o honor i godność swojej rodziny. W owych opowiadaniach — pieśniach wychwalano Gedeona „mściciela krwi”, obrońcę braci, a także odważnego wodza zatroskanego o swych towarzyszy, dotrzymującego postanowień. Omawiany odcinek (Sdz 8, 4—21) możemy zaliczyć do militarnych pieśni o Gedeonie. Drugie tradycje, także pochodzące z najstarszych warstw widziały w Gedeonie obrońcę jego plemienia przed najazdami Madianitów. Występuje on w nich nieodłącznie, jak i w przekazie pierwszym ze swymi wiernymi 300 towarzyszami. Stosuje walkę podjazdową, sprytnie zaskakując i zwyciężając wroga (Sdz 7, 16—22).

Ukoronowaniem powyższych militarnych tradycji jest przekaz o ufundowaniu przez Gedeona efodu w Ofra (Sdz 8, 24—28). Gedeon występuje tu jako zwycięzca Madianitów, który zgodnie ze starym zwyczajem każe ułożyć ze złota dziękczynne, święte trofeum i umieścić je obok swojej siedziby.

Powyższe przekazy zaliczamy do epickich, wojennych pieśni, które stanowiły rdzeń historycznego przekazu o Gedeonie. Należy zaznaczyć, że późniejsze tradycje dopatrzyły się w podjazdowej walce Gedeona głębszych, religijnych treści. Według ich interpretacji Gedeon prowadził świętą wojnę z polecenia Jahwe. I w tymże duchu przerobiono omawiane powyżej stare tradycje o Gedeonie. Schematowi świętej wojny podporządkowano epizody walecznych czynów bohatera, w których — już po przeróbce — sam Jahwe rozstrzygał o walce, a Izrael bez pomocy Jahwe nie był w stanie pomóc sobie. Działalność militarna Izraela została zinterpretowana za drugoplanową, a jego zwycięstwo uznano za dar samego Boga¹⁴.

2. LISTY BOHATERÓW (Sdz 8, 29—32)

Do nieco młodszych tradycji zaliczamy pieśni wychwalające waleczne czyny Gedeona związane z jego prywatnym, rodzinnym życiem. Nie wystarczało rodakom podziwiać bohatera — wodza, obrońcę rodziny, serdecznego przyjaciela swych towarzyszy walki. Chcieli znać więcej szczegółów z jego prywatnego życia. Przekazuje je we fragmentach relacja Sdz 8, 29—32. Z powyższego odcinka, szczególnie w. 30 i 32 wskazują raczej na starszą tradycję. W. 30 przypomina przekaz o małych sędziach, gdzie spotykamy się z informacją o dzieciach bohatera: *A Gedeon miał siedemdziesięciu własnych synów, ponieważ posiadał on wiele żon*. Ten sam schemat powtarza się w liście małych sędziów (por. Sdz 10, 4; 12, 9. 14), brakuje mu tylko wzmianki o sądzeniu Izraela. W. 30 mógł powstać w oparciu o wzór zaczerpnięty z tejsze listy bohaterów okresu przedmonarchicznego¹⁵. W. 32

¹⁴ W. Beyerlin, art. cyt., 15.

¹⁵ W. Richter, dz. cyt., 237.

przypomina specyficzny „nekrolog” o Gedeonie, który wywodzi się ze starej tradycji o zmarłych: *I zmarł Gedeon, syn Joasza w radosnym, starczym wieku i został pochowany w grobie Joasza jego ojca w Ofra Abieзера*. Podobne „nekrologii” mamy w Rdz 35, 19 przy wzmiance o śmierci Debory, piastunki Rebeki, w Sdz 10, 2 — sędziego Toli, Jaira (Sdz 10, 5), Jeftęgo (Sdz 12, 7), Ibsana (Sdz 12, 10), Elona (Sdz 12, 12) i Abdona (Sdz 12, 15). O śmierci w radosnym, starczym wieku spotykamy wzmiankę przy historii Abrahama (Rdz 15, 5; 25, 8) i Dawida (1 Krn 29, 28). Omawiane przez nas wiersze możemy uważać za informacje zaczerpnięte z listy bohaterów okresu przedkrólewskiego (w. 30) oraz z „nekrologów” o bohaterach (w. 32). Ślady tego typu opowiadań spotykamy w historii niemal wszystkich patriarchów.

3. „HISTORYCZNE OPISY” (Sdz 6, 33 nn; 7, 23 n; 6, 2b—5)

Opowiadanie o Gedeonie posiada pewne, późniejsze warstwy materiału, które mogły być skomponowane dopiero przy gromadzeniu przekazów o Gedeonie. Do tych tradycji możemy zaliczyć epizody przedstawiające mobilizację wojsk pod wodzą Gedeona. Kompozycja Sdz 6, 33nn ma z góry założone intencje: pragnie być uznana za historyczną i dlatego pojedynczo wymienia plemiona wchodzące w skład armii Gedeona, a równocześnie chce przez to ukazać bohatera wodzem, któremu podlega większa ilość plemion. Interesujące nas popolite ruszenie możemy zaliczyć do gatunku tzw. „historycznego opisu”, który był wczesnym sposobem pisania historii. Ów trójwiersz jest uzupełnieniem rozbudowującym tradycje o Gedeonie. Stanowi zarazem ramy do dalszych wydarzeń opartych o schemat świętej wojny, do której autor odcinka będzie próbował upodobnić militarne epizody z życia Gedeona. W. Richter stoi na stanowisku, że schematyczny charakter Sdz 7, 23n wskazuje także na kompozycję o charakterze historycznym. Podobnie jak w Sdz 6, 33 nn, tak i ten dwuwiersz chce przypomnieć czytelnikowi o zaangażowaniu militarnym nie tylko „okrojonego” do 300 oddziału Gedeona, lecz wskazać, iż dysponuje on szerokim wachlarzem pokoleń. Sdz 7, 23n nie jest celem dla siebie samego, lecz stanowi wyjaśnienie następujących po sobie wydarzeń. Powyższy odcinek także możemy zaliczyć do rodzaju tzw. „historycznego opisu”.

Idąc za sugestią W. Richtera¹⁶ również Sdz 6, 2b—5 spełnia wymogi, by go zaliczyć do gatunku „historycznego opisu”. Zadaniem owego odcinka jest zarysowanie przeszłych wydarzeń, na kanwie których rozgrywa się akcja, przedstawiona w dalszej części rozdziału (Sdz 6, 11—24). Wydaje się, iż ów fragment jest pewnego rodzaju „wprowadzeniem” z gatunku „opisów” tłumaczącym następujące po

¹⁶ Tamże, 156.

nim epizody. Powstanie swoje zawdzięcza chyba ręce kompilatorów porządkujących poszczególne przekazy z życia Gedeona. W. Richter twierdzi, że od początku istniał on tylko w przekazie pisany¹⁷.

4. ROZMOWY (Sdz 8, 22n)

Inną jednostką literacką jest przekaz obrazujący dialog Gedeona z Izraelitami (Sdz 8, 22n). Należy on do młodszej tradycji. Jego powstanie W. Richter wiąże z późniejszym okresem, w którym dokonano kompilacji tradycji o Gedeonie. Autorzy powyższego dwuwiersza chcieli wypunktować główną myśl, w której chodziło o to, by Gedeon spełniał rolę ogniwa łączącego w jedno wszystkie plemiona izraelskie oraz wodza stojącego na czele izraelskiego przymierza plemion¹⁸. Dialog Gedeona z Izraelitami (Sdz 8, 22n) możemy zaliczyć do gatunku tzw. „rozmów”.

5. WYROCZNIE PROROCKIE — LITURGICZNE MODLITWY (Sdz 6, 7—10)

W historii Gedeona spotykamy się z przekazami, które reprezentują wprawdzie dawne tradycje, ale w pierwotnej formie nie przynależały do opowiadań o naszym bohaterze. Wydaje się, że do takich przekazów można zaliczyć Sdz 6, 7—10, który stanowi kompilację dwóch starych tradycji: prorockiej (w. 8n) i kapłańskiej (w. 10)¹⁹. Wystąpienie bezimiennego proroka (Sdz 6, 7—10) ma swoją paralełę w 1 Sm 10, 18n i analogię do 1 Sm 12. Ze względu na ogólnikowość poruszanego problemu można by przypuszczać, iż w omawianym odcinku mamy do czynienia z przepracowaniem 1 Sm 10, 18n. Jednakże po dokonaniu szczegółowej analizy dochodzimy do stwierdzenia, iż są to samodzielne jednostki. Sdz 6, 7—10 występuje w kontekście rozdz. 6 jako samodzielna, wyłączna całość. Wydaje się, że autor dokonał dużego streszczenia wspomnianych wyżej dwóch tradycji, układając z nich krótką paranezę. Paraneza ta wiąże się ze staroizraelskim kultem Jahwe. W świątyni, miejscu sakralnych zebrań, w których uczestniczyli przedstawiciele wszystkich pokoleń Izraela, przypominało w proroczej oprawie dzieje bożej opieki nad narodem: ... *Tak mówi Jahwe, Bóg Izraela: Ja zabrałem was z Egiptu i wyprowadziłem z domu niewolników. I oddzieliłem was z ręki Egiptu i z ręki wszystkich uciskających was i wypędziłem ich sprzed waszego oblczca, a wam dałem ich ziemię. I powiedziałem wam: Ja jestem Jahwe wasz Bóg. Nie bójcie się bogów Amorytów, choć jesteście mieszkań-*

¹⁷ Tamże, 157.

¹⁸ W. Beyerlin, art. cyt., 21.

¹⁹ W. Richter, *Die Bearbeitungen des „Retterbuches“ in der deuteronomischen Epoche*, Bonn 1964, 108 n.

cami w ich ziemi... (Sdz 6, 8—10 por. 1 Sm 10, 18). Odcinek Sdz 6, 7—10 możemy uznać za parenetyczny fragment tradycji proroczej wywodzący się z amfiktionicznego kultu Jahwe. Prawdopodobnie jest to gatunek tzw. „liturgicznych modlitw” stanowiących „proroctwa rocznic”²⁰.

6. RELIGIJNE OPOWIADANIA (Sdz 6, 11—24. 25—32. 36—40; 7, 1—8. 9—15. 25—8, 3)

Pokażną część przekazów o Gedeonie wypełniają materiały, które na kanwie pewnych wydarzeń i obrazów chcą pouczyć czytelnika. Do nich w pierwszym rzędzie możemy zaliczyć opis powołania Gedeona (Sdz 6, 11—24). Wydaje się, że Sdz 6, 11—24 schemat swój zaczerpnął z biblijnych opowiadań o teofaniach. Można w nich zauważyć kilka charakterystycznych rysów. Przede wszystkim całość wydarzenia rozgrywa się na odosobnionym miejscu, bez świadków (w. 11). Zjawiający się *posłaniec Jahwe* (w. 12) bywa później identyfikowany z samym Bogiem (w. 14). Człowiek przeżywający teofanię początkowo nie zdaje sobie sprawy z objawienia (w. 13). Na obecność Boga wskazuje dopiero treść rozmowy (w. 15), względnie podsuwają ją cudowne znaki (w. 21). Uświadomieniu bliskiej obecności Boga towarzyszy zazwyczaj strach i obawa przed śmiercią (w. 22). Miejsce teofanii zostaje uznane za święte, na potwierdzenie czego świadek wizji buduje na nim ołtarz, na którym będą składane ofiary (w. 24). Sam Bóg bywa antropomorfizowany, a akcja wydarzeń w znacznej części opiera się na dialogu²¹. Teofania Sdz 6, 11—24 zawiera w sobie dwa elementy: powołanie Gedeona, z którym wiąże się wyjaśnienie powstania ołtarza *Jahwe* — *Shalom*. Powołanie Gedeona bardzo wyraźnie przypomina opis powołania Mojżesza (por. Wj 3, 9—15). Wydaje się, że w naszej teofanii starsza jest tradycja o ołtarzu, w którą później wbudowano opis powołania Gedeona, przez co całość — zgodnie z zamiarem dokonywanego owych połączeń — skoncentrowała się na powołaniu czyniąc je naczelnym i zasadniczym problemem²². Stara tradycja ołtarza w Ofra mogła wiązać się z kananejskim bóstwem i pogańskim ołtarzem. Można ją wyprowadzić z tradycji historycznych o przybytkach rodzinnych, przechowujących informacje o pierwotnym kulcie²³. Podczas kompilacji owego przekazu z powołaniem Gedeona — zastąpiono elementy pogańskie treścią jahwistyczną.

Także w. 13 reprezentuje starszą tradycję od tej, która dołączyła

²⁰ A. Penna, dz. cyt., 25.

²¹ G. Auzou, *La force de l'esprit, etude du livre des Judges*, Paris 1965, 227 n.

²² W. Richter, *Traditionsgeschichtliche...*, 154 n.

²³ S. Cook, art. cyt., 333.

powołanie Gedeona. W. 13 zdaniem W. Beyerlin'a²⁴ jest ludową pieśnią — skargą. ... *Jeśli jest Jahwe z nami, to dlaczego zdarzyło się to wszystko? I gdzie są wszystkie cuda jego, o których pisali nam nasi ojcowie mówiąc: Czyż nie podniósł nas Jahwe z Egiptu? A teraz Jahwe nas odrzucił.* W skardze tej przedstawiano Bogu ludzkie niedole podczas liturgicznych nabożeństw. W pieśniach — skargach dokonywano na ogół konfrontacji aktualnie przeżywanej nędzy z dawnymi, wybawicielskimi czynami Jahwe (por. Sdz 20, 23. 26; 21, 3; Ps 44, 25; 74, 1; Jr 14, 19). W. 13 możemy także wyprowadzić z izraelskiej, rodzinnej tradycji, w której przechowywano główne epizody historii świętej.

W ogólnym spojrzeniu na Sdz 6, 11—24 — można odcinek ów zaliczyć do gatunku tzw. „opowiadania”, na co wskazywałaby formuła wstępna (w. 12a) i następująca po niej rozmowa. Na powyższe opowiadanie składał się jednak materiał pochodzący z różnych okresów, a także reprezentujący niejednolite gatunki literackie. Do tych ostatnich należy liturgiczna pieśń — skarga, którą możemy wyprowadzić z izraelskich sanktuariów, względnie uznać ją za epizod z historii świętej, pochodzący z tradycji rodzinnych (w. 13). Z tradycji rodzinnej wyprowadzamy także następny element składowy naszego opowiadania, którym jest informacja o pierwotnym kulcie w sanktuarium pogańskim, przerobiona przez rękę autora wkomponowującego w nią schemat o powołaniu Gedeona, któremu zostały podporządkowane wszystkie pozostałe gatunki. W ten sposób powstała jedna całość, którą można zaliczyć do gatunku tzw. „skonstruowanego religijnego opowiadania”.

Epizod o bohaterskiej postawie Gedeona w walce z pogańskim baalizmem (Sdz 6, 25—32), podobnie, jak Sdz 6, 11—24 — schemat swój mógł zaczerpnąć z biblijnych teofanii. Do charakterystycznych elementów teofanii podanych przy omawianiu Sdz 6, 11—24, niniejszy opis dodaje jeszcze nowy szczegół, którym jest odmienna sceneria wydarzenia. Teofania ma miejsce w nocy (w. 25), a jej skutki są dokonywane w wielkiej tajemnicy (w. 27). Tak, jak przy powołaniu Gedeona wydaje się, że i tutaj mamy do czynienia z historią czysto etiologiczną²⁵. Omawiany przez nas odcinek stanowi fuzję różnych tradycji ludowych, które przechodziły kilkakrotnie przeróbki. Możemy tu rozpoznać starą tradycję o historii rodzinnego kultu Baala w Ofra Abiezera. Drugim reprezentantem starej tradycji jest w. 31, stanowiący poetycką wypowiedź, poetycką mowę²⁶. *Wy bronicie Baala, czy też ratujecie cudowność jego? Kto klóci się za niego będzie za-*

²⁴ W. Beyerlin, art. cyt., 6 n.

²⁵ S. Cook, art. cyt., 370; por. R. Tarmisier, *Le Livre des Juges*, Paris 1949, 205.

²⁶ A. Schulz, *Das Buch der Richter und das Buch Ruth*, Bonn 1926, 12.

bity o poranku! Jeżeli jest bogiem, urządzi zasadzkę na tego, który zniszczył jego ołtarz! Przekaz ludowej tradycji o pogańskim sanktuarium Baala staje się kanwą, która zostaje przemieniona zgodnie z założeniami deuteronomistycznymi w etiologiczny gatunek historyczno-teologiczny²⁷. Mowa Boga (w. 25nn), a następnie etiologia nowego imienia Gedeona wskazują na czysto religijne intencje autorów — kompilatorów, których celem było wskazanie na bohatera, jako na religijnego wybrańca stojącego na straży czystości jahwizmu²⁸. Całość odcinka, chociaż złożona ze starych historycznych przekazów o sanktuarium, a także z poetyckiego epizodu, w obecnym opracowaniu może być zaliczona do gatunku budujących, religijnych pouczeń.

Obraz zamykający wydarzenia rozdz. 6 — Sdz 6, 36—40 — ma także wydźwięk religijnego pouczenia. I choć „Próba z runem” (Sdz 6, 36—40) stanowi w sobie jednolitą całość, to jednak z kontekstu wynika, że należy ją uznać za późniejszy dodatek. Wydaje się, że nie można uważać owego odcinka za relację historyczną. Cud z rosą mógł być znany autorowi w innej formie. Tu jednak spełnia zamierzony cel: jest nim potwierdzenie nadprzyrodzonego powołania Gedeona (w. 36b. 37b). Twórca owego wydarzenia daje się poznać jako człowiek wierzący w nadzwyczajną, cudowną ingerencję Boga w życie wybranych przez Niego ludzi. To swoje przekonanie opisuje autor w formie dialogu Gedeona z Bogiem, odpowiadającym bohaterowi nadzwyczajnymi zjawiskami. Wydaje się, że „próbę z runem” możemy zaliczyć do gatunku tzw. „budujących rozważań religijnych”²⁹.

Podobnie „Próba z wodą” (Sdz 7, 1—8) może reprezentować gatunek należący do „budujących opowiadań religijnych”. Powiązanie owego wydarzenia ze źródłem Charod (w. 1), bardzo w swej nazwie zbliżonym do *hārēd* (trwożliwy, przerażony) — może wskazywać na charakter etiologiczny opowiadania tłumaczącego nazwę źródła, przy którym wielu ludzi zlekło się walki i odeszło do domów (w. 3). W. 3 jest powtórzeniem starego przysłowia — zawołania, którego bardziej wyczerpującą treść znajdujemy w Pp 20, 8: *Kto się lęka, czyje serce drży, niech wraca do domu, by nie przeraziło się serce jego braci, jak i jego*. Przysłówie to w naszym opowiadaniu, jak i w Pp 20, 8 jest formą demobilizującego okrzyku. Forma przekazu, w której centralną osobą jest Bóg przemawiający do Gedeona, wskazuje na intencje, jakie chciał wyrazić autor owego odcinka: chciał on ukazać nadzwyczajną ingerencję Boga, który wyda w ręce 300 towarzyszy Gedeona olbrzymią armię Madianitów. Na podkreślenie tego faktu aż dwa razy przedstawiona jest redukcja wojska izraelskiego: najpierw za pośrednictwem formuły wyłączenia (w. 3), a następnie przez próbę picia

²⁷ S. Cook, art. cyt., 382.

²⁸ W. Richter, *Traditionsgeschichtliche...*, 168.

²⁹ Tamże, 211—213 n.

wody (w. 4nn). Tak skonstruowane opowiadanie ma podkreślić czysto religijne intencje autora. Wobec powyższego możemy Sdz 6, 1—8 zaliczyć do gatunku budujących opowiadań religijnych, będących równocześnie religijnym rozważaniem na temat nadzwyczajnej troski Boga o naród i o swego wybrańca-Gedeona.

Dalszy ciąg religijnych opowiadań przedstawia Sdz 7, 9—15. Przed oficjalnym opisem najazdu na obóz Madianitów, mamy przedstawioną teofanię (Sdz 7, 9—15), w formie kunstownie rozbudowanego opowiadania. Wyodrębnić w nim można dwie spójne ze sobą części: mowę Boga (w. 9nn) i wydarzenie związane z pobytem Gedeona w obozie wroga (w. 11—15). Istotnym elementem drugiego epizodu jest nadzwyczajny sen Madianity (w. 13) i jego interpretacja (w. 14). Przedstawienie snu idzie według tego samego schematu, jaki mają inne opisy snów w Biblii: po zapowiedzi snu i opowiedzeniu treści, następuje jego wyjaśnienie (por. Rdz 34, 5—11; 40, 9—19). Chociaż na pierwszy rzut oka naczelne miejsce w opowiadaniu zajmuje sen, to jednak jest on podporządkowany rządzącej idei tego opowiadania, którą zapowiada wprowadzenie (w. 9nn) będące religijną interpretacją historii. *Stało się tej nocy, że powiedział do Gedeona Jahwe: Wstań i zstąp do obozu, ponieważ dam go w twoje ręce. Jeżeli sam boisz się zejść zstąp do obozu z Purą twoim sługą. I usłyszysz, co mówią, a potem umocnią się twoje ręce i ruszysz na obóz...* Potwierdzeniem religijnych intencji jest także wyjaśnienie snu ustami wroga Gedeona: *...Nie będzie to nic innego, jak miecz Gedeona, syna Jozasa — męża Izraela. Bóg dał w jego ręce Madianitów oraz cały obóz* (Sdz 7, 14). Zdanie zamykające opowiadanie jeszcze raz wyraźnie stwierdza: *Jahwe dał w wasze ręce obóz Madianitów* (Sdz 7, 15). Dlatego nie sam sen, lecz nieomyślne słowo Jahwe staje się bodźcem do odważnego działania. Sen — jako gatunek literacki — zostaje poprzez religijne ramy i podobną interpretację przerobiony na budujące opowiadanie, w którym przyszłe losy historii są ukazywane w świetle założeń teologicznych³⁰. Do gatunku opowiadań wypada jeszcze zaliczyć przekaz Sdz 7, 25—8, 3. Narracja i forma rozmowy powyższego odcinka wskazują na intencję autora, który chciał stary spór pokoleń o hegemonię przedstawić w formie opowiadania. Opowiadanie to możemy rozbić na dwie części. Pierwsza — będąca wprowadzeniem do właściwego opowiadania, stanowi etiologiczne wyjaśnienie nazw miejscowości *Skaly Oreba* i *Tłoczni Zeeba* (w. 25), powiązanych ze śmiercią dostojników madianickich noszących imię Oreb i Zeeb. Druga natomiast powstanie swoje zdaje się zawdzięczać próbie interpretacji starego przysłowia: *Czy nie lepsze pokłosie Efraima od winobrania Abiezera?* (w. 2). Trudno dojść czy to wyjaśnienie oddaje oryginalny sens przysłowia. W każdym razie możemy przypuszczać, że przysłowie naprowadziło autora na myśl przedstawienia rywalizacji po-

³⁰ Tamże, 203—220.

koleń w formie „opowiadania skonstruowanego” powiązanego z działalnością Gedeona (por. Sdz 12, 1—6). Na podstawie powyższych rozważań możemy przypuszczać, że najwięcej materiałów składających się na biblijny przekaz o Gedeonie, reprezentuje gatunek tzw. opowiadań, czy to o charakterze religijnym, czy też tzw. opowiadań skonstruowanych.

7. OSTATNIE KOREKTY REDAKTORSKIE (Sdz 6, 1. 6; 8, 33nn)

Wiersze Sdz 6, 1. 6; 8, 33nn, jak i inne — włączone do większych kompleksów stanowią ramy do historii o Gedeonie. Przypisać je należy ostatnim pracom deuteronomistycznym, które działalność bohaterów Sdz spinały w jednolite, podobne klamry: grzechu i kary — rozpoczynającej historię bohatera (por. Sdz 6, 1; 2, 7nn; 4, 1), pokuty, której owocem był powołany przez Boga wybawca (por. Sdz 6, 6; 2, 9. 15; 4, 3) oraz pokoju, po którym następowało ponowne odejście od Boga (por. Sdz 8, 33nn; 2, 11n; 3, 30). Powyższe ramy, w których rozgrywa się działalność sędziów, przedstawione są w Sdz 2, 16—19. Podobne wiersze naszego opowiadania możemy uznać za element wiążący, spinający historię Gedeona w sobie oraz z całością Księgi.

Chcąc dokonać oceny rodzajów literackich występujących w Sdz 6—8 musimy wskazać na bogactwo formy, jakie wykorzystali kompilatorzy i redaktorzy historii Gedeona. Znajdujemy w nich przekazy historyczne reprezentujące najbliższą bohaterowi odległość czasową w formie epickich wojennych pieśni (Sdz 7, 16—22; 8, 4—21; 8, 24—28). Sławią one Gedeona jako odważnego przedstawiciela swojego rodu oraz obrońcę plemienia przed najezdami Madianitów.

Szczegóły dotyczące prywatnego i publicznego życia Gedeona zaczerpnął zbieracz z „listy bohaterów” okresu przedkrólewskiego oraz z „nekrologów” o bohaterach (Sdz 8, 29—32).

Specjalną rolę mają do spełnienia tzw. „historyczne opisy”, w których starano się uczynić z Gedeona wodza wielu pokoleń izraelskich, a tym samym umysły pokoleń pobudzać do tęsknoty za zjednoczeniem całego Izraela. Do tych opisów zaliczyć możemy Sdz 6, 33nn; 7, 23n oraz Sdz 6, 2b—5 wprowadzających czytelnika w scenerię historii Gedeona.

Podobnym celem jednoczącym plemiona izraelskie miała służyć „rozmowa” (Sdz 8, 22n), w której proponowano Gedeonowi królewską koronę.

Przychodzi wreszcie specjalny gatunek materiałów pochodzących z religijnych nabożeństw. Podczas nich dla podtrzymania wiary przypomniano ważne epizody z historii świętej (Sdz 6, 7—10), a także przedstawiano Bogu swe kłopoty (Sdz 6, 13).

Oddzielne miejsce zajmuje materiał składający się na budujące opowiadania o Gedeonie. Większość z nich charakteryzuje religijna

interpretacja zmierzająca do ukazania Gedeona jako człowieka powołanego przez Boga dla utrzymania czystości wiary i jej obrony (Sdz 6, 11—32. 36—40) oraz wodza wypełniającego w świętej wojnie zamiary Boże (Sdz 7, 1—15). Mamy wreszcie tzw. etiologiczne opowiadania, których celem jest wyjaśnienie dotyczące nazw miejscowości (Sdz 7, 1. 25), ołtarza (Sdz 6, 24), imion (Sdz 6, 32). Spotykamy także gatunki poetyckie (Sdz 6, 31). Niektóre z nich otrzymały poszerzenie i specyficzne wyjaśnienie (Sdz 8, 1—3). Wykorzystano też w formie przerobionej tradycje pogańskie odnoszące się do przybytków kultowych (Sdz 6, 11—32).

Akcenty religijne całego opowiadania jeszcze raz wypunktowali końcowi redaktorzy deuteronomistyczni, którzy całość materiałów o Gedeonie poprzepłatali teologicznymi wstawkami z intencją podtrzymania i ugruntowania wiary w narodzie oraz wychowania Izraela.

Częstochowa

Ks. ANTONI DŁUGOSZ

Ks. Jan Szlaga

GŁÓWNE TEMATY W EWANGELII JEZUSA CHRYSYUSA

Biorąc do ręki Nowy Testament, można ulec pokusie pewnego uproszczenia: cztery Ewangelie to jest nauka Jezusa, a pozostała część Biblii nowotestamentalnej jest nauką Apostołów, opartą na wskazaniach Mistrza, ale tak jednak samodzielnie opracowaną, że nawet — sporadycznie co prawda — pojawiające się u nich słowa Jezusa otrzymały miano agrafów czyli wypowiedzi, których autentyczność jest co najwyżej drugiej, jeżeli nie niższej kategorii. Tymczasem ewangelią jest całe orędzie nowotestamentowe — i własne słowa Jezusa, i tytuły jakie do siebie odnosił, i to że w godzinie Jego narodzenia nie było miejsca w gospodzie, i to że w dniu zmartwychwstania wystraszonemu uczniom powiedział: *Jestem, nie bójcie się*. Wszystko bowiem to, co przekazuje nam Nowy Testament jest dobrą nowiną o Jezusie, czyli ewangelią. Ewangelią jest także nauka Apostołów przekazana w Dziejach czy w Listach. Paweł Apostoł lubił wprowadzić mówić o swojej ewangelii (np. Rz 2, 16; 16, 25), ale o wiele częściej nazywał ją ewangelią Jezusa Chrystusa (Rz 1, 9; 2, 12; 9, 13; Flp 1, 5). Kiedy określał ją w rodzaju *ewangelia moja* mogłyby stanowić jakikolwiek powód do powątpiewania o autentyczności nauki, jaką głosił, umiał powiedzieć stanowczo: *Oświadczam więc wam, bracia, że głoszona przeze mnie ewangelia nie jest wymysłem ludzkim. Nie otrzymałem jej bowiem ani nie nauczyłem się od jakiegoś człowieka, lecz objawił mi ją Jezus Chrystus* (Ga 1, 11). Te wstępne stwierdzenia nie